

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

**HOZIRGI O‘ZBEK ADABIY TILI
O‘QUV DASTURI**

Bilim sohasi:

100000 – Ta’lim

Ta’lim sohasi:

110000 – Ta’lim

Ta’lim yo‘nalishi:

60110700-O‘zbek tili va adabiyoti

Chirchiq – 2024

Fan/modul kodi HO'AT1416		O'quv yili 2025-2026	Semestr 4	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)		Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Hozirgi o'zbek adabiy tili	60		60	120

2. I. Fanning mazmuni.

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarni hozirgi o'zbek adabiy tilining nazariy masalalari (tushunchalar, nazariyalar va ularning isboti, sohaning amaliy masalalarini yechish usullari va boshqalar) bilan tanishtirishdan iborat. Ayni paytda u talabalarni shu sohada mantiqiy fikrlashga, ilmiy xulosa chiqarishga, adabiy tilning nazariy va amaliy muammolarini hal etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Fanni o'qitishning vazifasi – talabalarga hozirgi o'zbek adabiy tili fanining ahamiyati, o'zbek tili fonetikasi, fonologiyasi, grafika, orfografiyasi va orfoepiyasi, morfologiyasi, sintaksisi, punktuatsiyasi va uslubiyatining nazariy asoslariga oid bilim va tushunchalar berish, adabiy tilning shevalarga munosabati, o'zlashtirilgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olishga o'rgatish va natijada talabalarda o'zbek adabiy tilining asoslari va og'zaki adabiy tilning yozma adabiy nutq me'yorlariga munosabati kabilarni bilish, grammatik qoidalarga tayanib, o'z fikrini hayotiy misollar orqali asoslash, o'rganganlarini amalda qo'llay olishga o'rgatishdir.

II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. Grammatikaning o'rganish obyekti, tarkibiy qismlari

Grammatika 2 qismdan – morfologiya va sintaksisdan iboratligi. Morfologiyada so'zning grammatik turkumlari va morfologik kategoriyalar, so'z shakllari, sintaksisda esa so'z shakllarining gap tarkibida o'zaro birikish yo'llari, ran va uning kategoriyalari, gapning tuzilish turlari bayon qilinishi. Grammatikada so'z shakli, grammatik ma'no, grammatik shakl, grammatik kategoriya, ran va uning kategoriyalari haqidagi tushunchalar markaziy o'rinni egallashi

2-mavzu. Grammatik ma'no, uning ifodalanishi. Grammatik ma'no, grammatik shakl

Grammatik ma'noni ifodalovchi shakllar. Umumiy grammatik ma'no, oraliq grammatik ma'no, xususiy grammatik ma'nolar haqida tushunchalarni chuqur o'rganish

3-mavzu. Morfologiya. So'zlarni turkumlarga ajratish prinsipi. So'z guruhlari.

Tilning asosiy materiali so'z bo'lib, u turli ma'nolarni ifodalashga xizmat qilishi. Har bir so'zning ikki tomoni: ichki tomoni va tashqi tomoni mavjudligi, har bir so'z shu ikki tomonning birligidan iboratligi. So'z-nutqning mustaqil bo'lagi, u ma'no va shakllanish jihatidan bir butunlikka egaligi; so'z semantik va grammatik butunlikdan iboratligi.

4-mavzu. Fe'l. Fe'lning leksik-grammatik xususiyatlari. Mustaqil va yordamchi fe'llar.

Fe'l so'z turkumining leksik xususiyatlari, grammatik xususiyatlari. Mustaqil fe'llar, yordamchi: ko'makchi fe'llar, to'liqsiz fe'llar, yordamchi fe'llar haqidagi qarashlar tahlili, xulosalar berish.

5-mavzu. Fe'lning grammatik kategoriyalari.

Fe'lning grammatik kategoriyalari. Bo'lishli-bo'lishsizlik, o'zgalovchi, nisbat, mayl, shaxs-son, zamon kategoriyalari va ularning funksiyalari.

6-mavzu. Fe'lning funksional shakllari. Fe'l yasalishi.

Ravishdosh, sifatdosh, harakat nomi shakllari va ularning o'ziga xos xususiyatlari. Fe'lning funksiyasini o'ziga xos tarzda o'zgartiruvchi shakllarning tildagi vazifasi.

7-mavzu. Ot. Otning leksik-grammatik xususiyatlari.

Predmetning nomini (keng ma'noda) bildiruvchi mustaqil so'z turkumiligi. Keng ma'noda predmet ma'nosini ifoda etishi otning leksik xususiyatiligini belgilashi, otning grammatik va leksik shakllarga egaligi.

8-mavzu. Otning grammatik kategoriyalari va funksional shakllari. Ot yasalishi

Egalik kategoriyasi, kelishik kategoriyasi. Otlarning yasalishi natijasida yasama otlar paydo bo'lishi, yasama otlar affiksatsiya, kompozitsiya, abbreviatsiya yo'llari bilan yasalishi, affiksatsiya usulining ot yasashda eng mahsuldor usul sanalishi

9-mavzu. Sifat, ma'no turlari, darajalari, yasalishi.

Belgi bildiruvchi so'zlar, sifatning ma'no guruhlari: xususiyat, ma'za –ta'm, hajm-o'lchov, rang-tus sifatleri haqida; sifat kompozitsiya, affiksatsiya usullarida yasalishi va o'ziga xosligi.

10-mavzu. Son, ma'no turlari. Numerativlar

Miqdor bildiruvchi so'zlarning ichida sonning ahamiyati, miqdorni qay tarzda ifodalashi. Sonning ma'no turlari: sanoq son va miqdor sonlar. Ot va boshqa so'zlar bilan birga qo'llanuvchi numerativ so'zlar va ularning ma'no guruhlari tasniflanishi

11-mavzu. Olmosh va uning ma'no turlari. Pronominalizatsiya .

Olmoshning o'ziga xosligi, funksiyalarining xilma-xilligi, ma'no turlari va ularning o'zbek tilidagi ahamiyati. Pronominalizatsiya haqida.

12-mavzu. Ravish va uning ma'no turlari. Daraja va yasalishi.

Miqdor-daraja, holat, sabab, maqsad, payt ravishlari, ravishning o'ziga xosligi, graduonimiya hodisasi, ravishlarning affiksatsiya, kompozitsiya, juftlashish, takror usullarda yasalishi.

13-mavzu. Yordamchi so'z turkumlari. Ko'makchi.

So'zlarning yordamchilarga ajratilishining ahamiyati va yordamchi so'z turkumlarining ma'nosi va funksiyasi, ko'makchilarning boshqa so'zlarga bog'lanishi va so'zlarni bog'lash xususiyatlari.

14-mavzu. Bog'lovchi va uning turlari. Yuklama

Bog'lovchi va uning ma'no guruhlari, vazifasi, so'z va gaplarni bog'lashi xususida. Yuklama va uning ma'no guruhlari, vazifasi, grammatik ma'nosi, grammatik xususiyati

15-mavzu. Alohida olingan so'zlar. Modal so'zlar. Undov va taqlid so'zlar.

✓ Modallikning ahamiyati, modal so'zlarning grammatik ma'nosi, undov so'zlarning turlari, taqlid so'zlar, tuzilishi, grammatik shakllanishi.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Morfemika haqida ma'lumot .
2. So'zning morfemik tarkibi O'zak va affiksial morfema
3. So'zning morfemik tarkibidagi o'zgarishlar. So'z yasash strukturasi. So'z yasash usullari
4. Grammatika haqida ma'lumot. So'zning morfologik tarkibini aniqlash
5. So'z turkumlari va ularning tasnifi
6. Fe'l so'z turkumining grammatik imkoniyatlari
7. Fe'lning funksional shakllari. Fe'l yasalishi
8. Ot va uning ma'no turlari. Mashq va topshiriqlar bajarish
9. Morfologik tahlil.
10. Otning grammatik kategoriyalari
11. Sifat va ravish so'z turkumlari mavzusiga doir topshiriqlar bajarish
12. Olmosh va uning ma'no turlari. Pronominalizatsiya

13. Yordamchi soʻz turkumlari. Koʻmakchi,
14. Bogʻlovchi va yuklama yuzasidan topshiriqlar bajarish
- ✓ 15. Alohida olingan soʻzlarning til tizimidagi oʻrni

IV. Mustaqil taʼlim va mustaqil ishlar

Mustaqil taʼlimni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qoʻyilgan masalani oʻrganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, xulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari toʻliq ochib beriladi.

Mustaqil taʼlim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Leksikologiyaning obyekti, maqsadi va vazifalari.
2. Leksik sinonimiya
3. Leksik antonimiya
4. Leksik omonimiya. Paronimiya
5. Oʻzbek tili leksikasining tarixiy taraqqiyoti
6. Morfemika haqida maʼlumot. Soʻzning morfemik tarkibi.
8. Oʻzak va affiksial morfema
9. Soʻzning morfem tarkibidagi oʻzgarishlar
10. Soʻz turkumlarida soʻz yasalishi
11. Grammatika haqida maʼlumot. Soʻzning morfologik strukturasi
12. Otning grammatik kategoriyalari
13. Otlarda kelishik kategoriyasi
14. Sifat soʻz turkumi. Sifat darajalari
15. Olmosh soʻz turkumi. Olmoshning maʼno turlari
16. Feʼning grammatik kategoriyalari
17. Feʼning zamon kategoriyasi
18. Feʼning funksional shakllari
19. Ravish soʻz turkumi.
20. Ravishning maʼno turlari

3.

V. Taʼlim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni oʻzlashtirish natijasida talaba:

- “Hozirgi oʻzbek adabiy tili” fanining tushunchasi, obyekti, predmeti va asosiy prinsiplarini, “Hozirgi oʻzbek adabiy tili” fanining asosiy boʻlimlarining mohiyatini, Hozirgi oʻzbek adabiy tili kursida fonetika, morfologiya, leksikologiya, leksikografiya, sintaksis kabi tushunchalar va ularning Grammatik, morfologik funksiyalarini farqlay olishi, gap, uning qurilishi tasavvurga ega boʻlishi, hozirgi oʻzbek adabiy tilidagi muammo va yechimlar haqida **bilimga ega boʻlishi;**
- Hozirgi oʻzbek adabiy tili fanining mohiyatini toʻgʻri anglash, fanning boʻlimlari

	haqida bilishi, tahlil qila olishi va ulardan foydalana olish <i>ko'nikmasiga ega bo'lishi</i>; - Ilmiy adabiyotlarda berilgan grammatik qoidalar va tushunchalarni kelgusida, ijtimoiy jarayonlarda, dars jarayonlarida, mashg'ulotlarda va turli vaziyatlarda qo'llay olish <i>malakalarga ega bo'lishi kerak</i>.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
6.	VIII. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari Asosiy adabiyotlar: 1. Sayfullayeva R.R., Mengliyev B.R., Boqiyeva G.H., Qurbonova M.M., Yunusova Z.Q., Abuzalova M.Q. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2006. – 391 b. 2. Jamolxonov H.A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. O'quv qo'llanmasi. 1-qism. – T.: Nizomiy nomli TDPU bosmaxonasi, 2004. 3. Tursunov U.M., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Qayta ishlangan, to'ldirilgan 3- nashri. – T.: "O'zbekiston", 1992. 4. O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. –T.: "O'qituvchi", 1995. Qo'shimcha adabiyotlar 5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni ("Xalq so'zi", 2017-yil, 8-feval). 6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risida ("Xalq so'zi" 2017-yil, 21-aprel) 7. O'zbek tilining kirill va lotin alifbolaridagi imlo lug'ati. – T.: "Sharq", 1999. 8. Hojiyev Azim. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. — T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2002. 9. Tursunov U., Muxtorov J., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. 3 nashri, "O'zbekiston", T.: 1992. 10. Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. "O'qituvchi", T., 1995.

	11. Ne'matov H., Sayfullayeva R., Qurbonova M. O'zbek tili struktural sintaksisi asoslari. "O'qituvchi", T.: 1999. 12. Qurbonova M.M. Hozirgi zamon o'zbek tili (sodda gap sintaksisi uchun materiallar). O'zMU, T.: 2002. 13. Qurbonova M., Sayfullayeva R., Boqiyeva N., Mengliyev B. O'zbek tilining struktural sintaksisi. O'zMU, T.: 2004. 14. Mirtojiyev M.M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. I jild. O'zMU. - T., 2004. 15. Nurmonov A., Maxmudov N., Axmedov A., Solixo'jayeva S. O'zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – T.: Fan, 1992. – 233 b. 16. Mahmudov N., Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. –T.: O'qituvchi, 1995. – 359 b. Axborot manbalari 1. www.bimm.uz 2. www.ziyonet.uz 3. www.cspi.uz 4. www.pedagog.uz 5. library.academy.uz 6. qr.natlib.uz
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2024 yil “<u>29</u>” <u>avgust</u>” dagi qarori bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun ma'sul: Shofqorov A. - Chirchiq davlat pedagogika universiteti “O'zbek tilshunosligi” kafedrasi dotsenti, f.f.n, dotsent
9.	Taqrizchilar: Sh.M.Yunusova - Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti "Umumiy tilshunoslik" kafedrasi dotsent v.b., filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori Rasulov R. -Chirchiq davlat pedagogika universiteti “O'zbek tilshunosligi” kafedrasi professori, filologiya fanlari doktori, professor.